

11

С. 1930/936

ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

№ 22 ԲՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ՍԵՐԻԱ № 22

Ռ. ԳԱՐՐԻԵԼՅԱՆ

ԿՆՆԴԱՆՈՐԱՆԱԿԱՆ ԶՐՈՒՅՑ

ՊԵՏԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ

ԵՐԵՎԱՆ - 1930

891.99

Գ-16

1930/936
2011-05
182229

ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

№ 22 ԲՆԱԴԻՏԱԿԱՆ ՍԵՐԻԱ № 22

891.995

9-13

Ռ. ԳԱՐԻԵԼՅԱՆ

ԶՂԶԻԿԸ

ԿՆՆԴԱՆՔԱՆՔԱՆ ԶՐՈՒՅՑ

ՊԵՏԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ

ԵՐԵՎԱՆ - 1930

59352-66 Հրատ. № 1108

ՊԵՏՏՐԱՏԻ ՅԵՐԿՐՈՐԴ ՏՊԱՐԱՆ ՅԵՐԵՎԱՆՈՒՄ

Գրառեպլ. № 2826 (բ.)

Պատվ. 1115

Տիր. 3000

Չ Ղ Ջ Ի Կ Ը

Լուսվա Ու. գյուղն ամառանոց ելինք զնա-
ցել:

Համարյա ամեն որ լեւ ու փոքրիկ ոգնա-
կաններս զբոսանքի ելինք զնում: Զբոսանքները
թե մեծ հաճույք ելին պատճառում մեզ և թե
վորոշ ոգուտ տալիս: Պարագ-սարապ զբոսնող-
ներ չեյինք: Մենք բնասերներ ելինք: Ամեն ան-
գամ տուն ելինք վերադառնում բույսերի ու կեն-
դանիների, ժանավանդ միջատների պաշարով:
Բացի այդ, հենց բնության գրկում, նստած դաշ-
տում՝ խիտ, թարմ կանաչների մեջ, կամ անտա-
ռում՝ ստվերախիտ ծառերի տակ, դիտում ելինք
կենդանիներին՝ իրենց բնական պայմաններում:
Մեկ տեղ մրջյուններն ելին ժրաշան աշխատում,
մի ուրիշ տեղ՝ ծառի վրա փայտփորն եր կրտ-
ցով ծառի բնին խփում ու սնունդ վորում, մի
լերրորդ տեղ ել սարգն եր իր վոստայնի վրա
անփորձ վորսին սալսում:

Մի որ անտառում միքիչ ուշացանք: Մթն-
շաղն ընկել եր, շտապում ելինք տուն: Ուշա-
նալու պատճառը չղջիկներն ելին: Գիշերային
միջատների լիտից ընկած՝ նետի արագությամբ

ողի մեջ սլանում ելին նրանք այս ու այն կողմ: Վորքան փորձեցինք մեր ցանցերով նրանց բռնել՝ չհաջողվեց, թեև շատ ցածր ելին թռչում: Թվում եր, թե շատ հեշտ ե բռնել, սակայն դես վազեցինք, դեն վազեցինք և վոչ մի կերպ չկարողացանք բռնել. հոգնեցինք և ուշացանք: Չըղջիկ ունենալու ցանկությունը շատ մեծ եր. բայց բաց ողում բռնելու մեր բոլոր ճիգերն ապարդյուն անցան:

Հաջորդ օրն եր: Ոգնականներս պատշգամբում ոգնում ելին ինձ թե միջատներին այս կամ այն արկղիկում տեղավորելու և թե հավաքած բույսերը չորացնելու: Հանգիստ աշխատում ելինք: Հանկարծ անսովոր բարձր աղաղակներից յերեքս ել վեր թռանք. ի՞նչ եր պատահել. աշխատանքը թողած՝ կանգնել ելինք ապշած: Ձեռքերը թափահարելով, հարախրոցով ու աղաղակելով, միմյանց յետևից դեպի մեզ ելին վազում քույրերս, ծառան և հարեանները...

Յես ու ոգնականներս սկզբում վախեցանք: Ի՞նչ փորձանք եր պատահել: Յերկուդս անտեղի չեր, իր պատճառն ուներ: Հիշեցի այն օրը, լերբ անմեղ, բայց ահարկու տեսքով մի միջատ դուրս եր յեկել բանկայից և իր կյանքը փրկելու նպատակով հանգիստ վազում եր: Տեսնե՞իք, թե

վորքան հուզվեցին մեր տնեցիները, ի՞նչ ապես, վոր չթափեցին մեր գլխին. թե խելառ ենք և չորս կողմ զզվելի ու թունավոր արարածներ ենք տարածում և դրանով բոլորի կյանքը վտանգում: Վորքան համոզում ելի, թե թունավոր արարածներ չկան մեզ մոտ, թե մեր կենդանանոցի բնակիչները բոլորովին անմեղ են իսկի հավատում ելին: Ասում եմ ու ցույց տալիս միջատը, մատս մոտեցնում բերանին — իսկի լսում ելին: Միքանի օր անցավ, և, իհարկե, փախած միջատը վոչվոքի չսպանեց...

Ահա այդ հիշեցի և այս անգամ լւրջ վախեցա. հարցրի ոգնականիս.

— Հայկ, հո կարիճները լավ տեղ ես դրել, չլինի՞ թե նրանք փախել են...

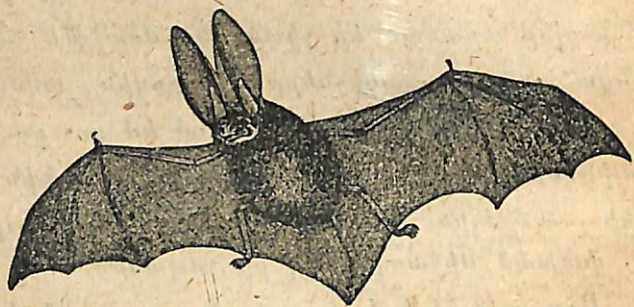
— Ձե՛, — ասաց նա, — ապակե բարձրավիզ բանկայումն են, դուրս գալն անհնարին ե:

Աղմուկը սաստկացավ. մոտեցան մեզ. գոնե մեկը խոսեր, իսկի բան կարելի՞ յեր հասկանալ. մեկը մյուսին խանդարում եր, բոլորն ել ճչում ելին. յերևակայեցե՞ք՝ ինչպիսի աղմուկ պիտի լիներ, քանի վոր, բացի ծառայից, մյուս բոլորը աղջիկ ու կանայք ելին...

— Ի՞նչ ե պատահել—հանկարծ գոռացի յես:

— Չղջիկ, չղջիկ, չղջիկ...

— Չեմ հասկանում, — ասացի, — լավ, չղջիկ, հետո... Ո՛ւր, մեզ մոտ չղջիկ չկա, վոր կծի...
 Ընձ ե կծել յերևակայական չղջիկը...

Չ Ղ Ջ Ի Կ

... Ա՛րի, արի խոհանոց, — միմյանց յետևից ձչում եյին չեկոյները, — արի, խոհանոց ե ընկել, այնտեղ թռչում ե, փորձեցինք բռնել, չըկարողացանք, արի, դուռը վրան ծածկել ենք:
 Նոր հասկացանք՝ բանն ինչ ե: Մեզ հախոյելու փոխարեն այս անգամ ընդառաջում եյին մեր բնասիրութեանը:

Փոքրիկ ոգնականներս և մլուսները չղջիկին միայն անունով գիտեյին. տեսել եյին նրա նըկարը և անտառում՝ ողի մեջ սրընթաց թռչելիս, բայց մոտիկից, անմիջապես ձեռքի վրա՝ փոշվոք

եր տեսել: Շատ ուրախացանք բախտավոր դիպավածով բոլորիս ցանկությունն եր անպատճառ բռնել չղջիկը:

Դու րսը դեռ չույս եր: Իհարկե, չղջիկը պատահմամբ եր դուրս յեկել իր հանգստատեղից. մեկը անշուշտ վսխեցրել ե. չտանելով լույսը՝ նա ներս ե մտել պատահած մուկ խոհանոցը: Խոհանոցում կատարյալ «բազալ» եր. դուրս հանեցինք բոլորին, մնացինք մենք ու ծառան: Ծառան յերկարակողմ ավելը ձեռքին՝ սկսեց հետապնդել չղջիկին, իսկ մենք, հենց վոր կենդանին ցած եր գալիս, աշխատում եյինք նրան շորով ծածկել ու բռնել: Չղջիկն առաստաղի յեզերքով պտտվում եր, ամենևին մտադրութուն չուներ իջնելու. չերբեմն, չերբ հոգնում եր, հանկալծ ընկնում եր ցած, հատակի վրա ցատկոտում. մենք վրա ելինք հասնում, հենց այն ե՝ պիտի բռնեյինք, բայց չղջիկը, նորից վեր սլանալով, շարունակում եր իր պտույտները: Նրան չեյին խանդարում նույնիսկ լվացքի համար տարբեր ուղղութեամբ կապած պարանները. մի անգամ ել կպավ նրանց: Ինչպես չերեւում ե՝ զգայարանն այնքան ե զարգացած, վոր զգալով դիմացի պարանի կապած լինելը՝ պարանին չհասած՝ շեղվում եր:

Հոգնեցինք, չնկատեցինք, թե ինչպես մեկը

մյուսի յետևից ներս մտան մեր տնեցիները, նրանց համբերութիւնն ել հատալ, միացան և իրանց սիրած ձևով սկսեցին ոգնել մեզ: Ո, յետեւ աչդ բոպեցին մի նոր մարդ մտներ, կապշեր ու ականջները փակելով կփախչեր: Կատուների կատարչալ համերգ եր, ձայները հնչում եյին, աններդաշնակ, ծվում ու ծկլթում եյին, մանավանդ կանացի սեռը... տղաներն ել յետ չեյին մնում. աղմկում եյին առանց խնայելու իրենց թոքերը:

Ըստ յերևութին, անսովոր համերգն ազդեց: Զլշիկը, վոր խուսափում եր զիլ ձայներից, շըմեց, նրա պտուխները խանգարվեցին, ավելի հաճախ սկսեց հատալն իջնել, նա յել սկսեց զիլ ձայնով ծվծվալ: Մենք ել հոգնեցինք: Մեր անկոչ ոգնականներից միքանիսը ձանձրանալով՝ դուրս յեկան: Միքիչ հանգստանալով՝ նորից սկսեցինք հետապնդել: Ծառան անզգուշությամբ փախտով վիրավորեց չղջիկի թևը, չղջիկը հանկարծ ցած ընկավ ու սկսեց վազվզել հատակի վրայով... Յես բռնեցի նրան, բռնեցի ու հանկարծ «այ» գոչելով՝ ձեռքս յետ քաշեցի... մատըս կծեց իր սրածայր ասեղանման ատամիկներով: Բայց նորից, այս անգամ տվելի զգուշ կերպով, բռնեցի չղջիկին:

Մատիս արշունը տեսնելով՝ ոգնականներս միքիչ յետ քաշվեցին չղջիկից: Զգացին, վոր լավ կծող էր: Պարտիզում մի հարմար տեղ ընտրեցինք, չղջիկին աթոռի վրա պահելով՝ սկսեցինք դիտել: Այժմ մեր առաջն եր կենդանի չղջիկը, բոլորս ել տեսնում եյինք նրան մոտից և համոզվեցինք՝ իզուր չեք, վոր անվանում եյինք նրան գիշերաչին մուկ: Վարդգեսը զարմացած հարցրեց.

Այդ ի՞նչ տեսակ մուկ ե, վոր թռչում ե...
Ինչո՞ւ ցերեկները չի յերևում. միթե սա նա յե, վորին մենք հանդիպում եյինք մթնշաղն ընկնելուն պես. քանի-քանի անգամ թռել են նրանք մեր տան մոտով... Բայց ինչքան անձայն ե նրանց թռիչքը...

— Այո, — ասացի, — սա թռչող մուկ կամ չղջիկ ե: Գիշերային կենդանի յե նա. իսկի ցերեկը հանդիպել եք նրան թռչելիս:

— Յես մի անգամ տեսել եմ, — ասաց մեզ շրջապատող հարևան տղաներից մեկը, — բայց նա նոտած եր ցանկապատի վրա. մոտեցա, վոր բռնեմ և պիտի բռնեյի, բայց մատներս հենց վոր դիպան նրան, նա անմիջապես թռավ ու մտավ ախոռ: Ել մթնում չկարողացա նրան տեսնել: Ո՞ւր թագնվեց՝ չիմացա:

— Տեսնում եք — ասացի յես, — նրա մուշտակը մոխրագուշն, մուկ շագանակագուշն ե, մի

խոսքով՝ ավելի շուտ խավարի գույնի յե նման-վում. դրա համար ել գիշերները կամ ցերեկները, բաց տեղերում, աննկատելի յե դառնում. նույն գույնի շնորհիվ գիշերները կարող ե ան-նկատելի ու լավ վորս անել և թե թշնամուց ու գիշերային գիշատիչ թռչուններից ազատվել:

— Դժ չե՛լ շաքար ու ցորեն ե կրծում, ինչպես մուկը, — հարցրեց Հաչկը, — յեթե մկան նման ե, ուրեմն անունդն ել նման պիտի լինի:

— Ձե՛, — ասացի — նա, թեև նման ե մկան, բայց նրա ազգից չե. սովորական մուկը, առ-նետը կրծող կենդանիներ են... Ել ի՛նչ կրծող-ներ գիտեք...

— Ճագարը, նապաստակը...

— Ճիշտ ե, տեսած կլինեք, անշուշտ, նրան-ցից մեկի ատամները:

— Յես տեսել եմ մկան ու ճագարի ատամները, — ասաց Վարդգեսը, — նրա առջևի ատամները մեծ են՝ յերկուսը վերին, յերկուսը՝ ներքևի ծնոտներին, մի խոսքով՝ չորս սրածայր կտրիչ ունեն, վորով և կրծում են...

Յես «պինցետով» (բռնիչ) — հատուկ գործիքով բաց արի չղջիկի բերանը. ի՛նչ մեծ բերան եր — բոլորն ել նկատեցին այդ, ծնոտների վրա ամբողջ յերկարությամբ մանրիկ ասեղանը. ման սրածայր և ուժեղ ատամներ եյին շար-

ված. նրանց մեջ միքիչ դուրս եյին ցցված նույնիսկ ժանիքներ (ինչպես կատվի բերանում): Կտրիչները դուրս չեյին ցցված:

— Տեսնում եք, — ասացի, — ինչքան սրածայր են ատամները: Չղջիկը գիշատիչ կենդանու բը-նավորություն ունի: Նա ուտում ե գիշերային միջատներ՝ թիթեռներ, բզեզներ. և վորովհետև միջատները կարծր մասեր ունեն, դրա համար հարկավոր են ասեղանման ատամներ, վորպեսզի կարողանան թե թպրտացող գոհը լավ պահել ու թե լավ զգզել և ուտել: Հիմա մտածենք՝ ինչո՞ւ յե նրա բերանն այդքան մեծ...

Միառժամանակ լուռթյուն տիրեց. բոլորն ել մտածում եյին: Միքանի անհաշող պատաս-խաններից հետո մեկին, վերջապես, հաջողվեց լուծել հարցը. նա ասաց.

— Յես այսպես եմ կարծում. չղջիկը ման գալ չի սիրում, թաթիկներով գոհը բռնել չի կարող, ուրեմն մնում ե բերանով, այն ել թռչելու միջոցին. մեծ բերանը բաց արած թռչում ե վորսի յետևից, և այս դեպքում միջատն ավելի շուտ կընկնի նրա բերանը...

Դիտողությունը շատ ճիշտ եր: Յես ավե-լացրի.

— Այո՛, նրա սնունդը գիշերային միջատ-ներն են, վորոնք՝ գորշ գույնի շնորհիվ՝ նույն-

պես աննկատելի յեն: Դուք բոլորդ տեսած կը-
լինեք զիշերային թռչունի՝ բվի աչքերը:

— Մեծ-մեծ են,— աղաղակեցին այս ու այն
կողմից:

— Այո, մեծ աչքեր ունի, բայց նայեցեք,
վորքան փոքր են չղջիկի աչքերը, չնայած նա
յեւ գիշերային կենդանի չե...

Փոքրիկ ունկնդիրներս սկսեցին իրար նայել,
կարծես ուզում ելին հարց տալ, թե՛ «այդ ի՞նչ-
պես յեղավ, վոր չղջիկի աչքերը փոքր են»:

— Տեսնո՞ւմ եք նրա ականջները. մեծ են,
ուրեմն շատ լավ լսում ե, նույնիսկ միքիչ մեղմ
ու բարակ են, ուրեմն լավ զգում են ողի չըն-
չին շարժումն անգամ. նրա շոշափելիքը շատ ու-
ժեղ ե զարգացած, թևերն զգայուն են: Զղջիկը
հեռվից արգեն զգում ե, թե միջատը վոր կողմն
ե թռչում, և անմիջապես վրա հասնելով՝ լաջն
բաց արած մեծ բերանով լափում ե նրանց:

Մենք նայեցինք նրա թևերին. շատ լաջն
եյին բացվում նրանք. թևերը— չղջիկի առջևի
ձևափոխված վոտքերն են, մանավանդ չերկար
ու բարակ են վոսկրային մատները. մատները
միացած են մեղմ, բարակ զգայուն թաղանթով.
այդ թաղանթը հետո անցնում ե վոտքերին մին-
չև նրա թաթի սկիզբը. այստեղից ել թաղանթն
անցնում ե ու միանում բարակ պոչին: Յերբ

թևերը բաց ե անում՝ գոյանում ե հովանոցի պես
մի բան. հեշտությամբ ել ծալվում են, չեն ճաք-
ճրքվում:

Խոշորացուցը տալով ոգնակաճանրիցս մե-
կին՝ խնդրեցի դիտել չղջիկի մազիկը, ապա իմ
մազը:

— Մազերը նման չեն,— ասաց նա,— չղջի-
կինը հարթ չե, տեղ-տեղ հաստ ե, կարծես «տեր-
վողորմյա» լինի. այդ ինչի՞ցն ե...

Դիտողությունը ճիշտ եր: Ասացի.

— Զղջիկը տաքարյուն կաթնասուն ե, ինչ-
պես և մենք, կատուն. նա ձագերին կերակրում
ե կաթով, այ, տեսեք նրա յերկու փոքրիկ ըս-
տինքները...

Տաքարյուն կաթնասունը մարմինը տաք պի-
տի պահի. կենդանիները խիտ մուշտակով են
պահպանվում. չղջիկն ել, ինչպես տեսնում եք,
մուշտակ ունի. բայց չղջիկը թռչող կաթնասուն
ե, իսկ թռչելու ժամանակ ողի մեջ բամի չե ա-
ռաջ գալիս. չեթե մազիկները հարթ լինեյին, կը-
ցրվեյին, լավ չեյին պահպանի մարմինը. շնոր-
հիվ իրենց կազմության՝ մազիկներն իրար հետ
ափելի սերտ են շփվում ու բամու միջոցին ել
չեն ցրվում...

Զղջիկին դիտելուց հետո վորոշեցինք նրան
բաց չթողնել, այլ վորոշ ժամանակ պահել տա-

նը, կերակրել ու շարունակել դիտողությունը:

Յերբ այդ մասին լսեց մեր պառավ տանտիկինը՝ խեթ աչքով նայեց մեզ:

— Հը՛, լի՛նչ ե, — հարցրի, — չղջիկը դուրդ չեկա՞վ...

— Լավ բան չի դա, — ասաց նա, — մարդուս ոգուտ չի բերի. գիշերը վոր գալիս ե, մեկ ել տեսար՝ սպիտակի վրա յե թռչում. իմ հարեանի պատշգամբում մի անգամ այդպիսի մի մուկ ընկավ կախած սպիտակ սփռոցի վրա և ուղիղ խեղճ կնոջ գլխին ու սկսեց քրքրել նրա մազերը... Չե, լավ բան չի դա...

— Այդ բոլորը վախեցած մարդու յերեակաշուկայունն ե, — բացատրեցի յես — յերևի գիշերը սպիտակ բան ես դուրս բերել. զարմանալի յել չե, վոր աչքի ընկնող գույնը հանկարծ գրգռում ե նրան, և նա յել վազում ե դեպի սպիտակը. իսկ մազերը խճճելու պատմությունը — յերեակաշուկայունն ե ու պատահականություն... Իսկի միտք ել չուներ ասածդ չղջիկը հարեվանիդ մազերը խճճելու: Չղջիկն անմեղ և ամենաոգտակար կաթնասուն բարեկամներից ե: Իր ագահության շնորհիվ լափում ե մեր ալգինների համար բազմաթիվ վնասակար միջատներ...

Իհարկե, մենք ուշադրություն չդարձրինք սյն անարդար և սխալ վերաբերմունքի վրա, վոր

շատերը ցույց եյին տալիս դեպի անմեղ չղջիկը: Պատուհանի վրա տախտակով մի տեղ առանձնացրինք չղջիկին պահելու համար: Այդ որվանից վորոշեցինք նրան կերակրել հերթով: Մնաւնգը գիշերային միջատներն եյին: Սկզբում նրա բնակարանը պաշտպանված եր, դուրս գալու հրնարավորություն չուներ: Կարծես նա փախչելու տրամադրություն ել չուներ. բռնելիս մի փոքր թևը վիրավորել եյինք, վերքը լաքրել եյինք և հույս ունեյինք, թե պիտի բուժվեր: Յերբ միքիչ ընտելացավ, ավելի ազատություն տվինք նրան: Թեև աջքան բուժվել եր, վոր կարող եր սենյակում թռչել: Ամեն անգամ, յերբ քնելուց հետո դարթնում եր, կամ պատրաստվում եր թռչելու, թևերը կարգի յեր բերում. քթածակերի և աչքերի սահմանում մաշկի տակից ինչ-վոր հոտավետ ճարպանյութ եր դուրս գալիս. այդ ճարպը չղջիկը քսում եր թևերին և այդպիսով նրանց փափկացնում և պահպանում չորանալուց:

Պատուհանի վրա ծառի միջանի ճյուղ տեղավորեցինք: Չղջիկն այնուհետև սկսեց հանգրստանալ իր սովորական ձևով: Բարձրանում եր ճյուղերից մեկի վրա, յետևի վրաքերով բռնվում ու գլուխը ներքև արած՝ կախվում. թևերով ել փաթաթվում եր, մանավանդ ցուրտ յիդանակին:

Մի անգամ, յերբ քնած եր չղջիկը, խնդրե-

ցի Վարդգեսին նրա բերանը միքանի կաթիլ ջուր գցել. բնած չղջիկը կուլ տվեց ջուրը, բայց չզարթնեց. չերբ յերկրորդ անգամ թանաք կաթեցրինք, ծնոտներն ուժեղ շարժվեցին, — թանաքը դուրս թքեց:

— Ո՛ր... — բացականչեց Վարդգեսը, — ինչպես յերևում ե, բալական զարգացած ճաշակելիք ունի...

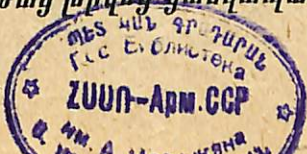
Ողին ել գրգռեց չղջիկին: Ճաշակելիքն ուժեղ եր: Պակաս չեր զարգացած նաև հոտոտելիքը. նրա քթածակերը լայն ելին, յերբեմն նույնիսկ ել ավելի ելին լայնանում, կարող ելին կրծկլվել, նեղանալ, գուցե այն դեպքերում, չերբ գրգռում եր նրան անդուրեկան հոտը:

Չղջիկը վարժվեց իր նոր բնակարանին: Մեր տված միշտոտներն ուտում եր, սենյակում ազատ թռչում ու ընկնում եր հատակի վրա, միքիչ դժվարությամբ եր վեր թռչում, միառժամանակ առջևի թևավոր վոտքերի ոգնությամբ սողում եր. բանեցնում եր թևերի վրա միակ ազատ ժանիքավոր մատը. նույն ձևով վարվում եր վորևե տեղ բարձրանալիս. մեծ մատի ժանիքներով բռնվում եր, իսկ յետևի վոտքերով հերթով մարմինը հրում եր առաջ: Իսկ չերբ ու-

գում եր վեր թռչել, թևերը բաց եր անում, մարմինը միքիչ՝ բարձրացնում յետևի վոտքերի վրա և միքանի անգամ ցատկում դեպի վեր, թևերով թափահարում: Միքանի ճիգերից հետո հաջողվում եր թռչել, բայց այս ձևով թռչելը, ինչպես յերևում ե, բավականաչափ դժվար եր: Ավելի հաճախ նա բարձր տեղերից եր թռչում. նախ կախվում եր յետևի վոտքերով ամրացած վորևե բանի, որինակ՝ վարագույրի, ապա ցած եր գլորվում և այդ միջոցին հանկարծ թևերն ուղղում, տարածում ու թափահարելով թռչում եր... Ճիշտ նույն բանը նկատեցինք, չերբ մի որ, մեր անզգուշության պատճառով, բաց սենյակից չղջիկը դուրս թռավ և նորից նստեց մի մեծ ծառի ճյուղի վրա: Յերեկ եր: Հայկն սկսեց ծառը բարձրանալ. Չղջիկը գլուխը ներքև արած՝ կախվել եր ծառի ճյուղից: Այն ե՝ Հայկը պիտի բռներ նրան, բայց չղջիկը իր լավ հոտառության ու լսողության շնորհիվ զգաց նրա ներկայությունը, անմիջապես ճյուղից ներքև սլացավ ու գետնին չհասած, թևերն ուժեղ թափահարելով վեր թռավ...

Մենք վազեցինք նրա յետևից. գիտեցինք, վոր հեռու չեր գնա. լուսից նա խուսափում եր: Կմտներ վորևե մութ տեղ և կպահվեր: Այս անգամ նա սրենթաց խրվեց ցանկապատի մեջ, նրա

59352-66

մութ արանքներում ու խճճվեց իրար հյուսված տերևաշատ ճյուղերի մեջ: Փորձում ելինք բռնել: Ինչպես եր ծվծվում, ինչպես եր փորձում իր ասեղանման առամներով պաշտպանվել, չեր ուզում նորից գերության մեջ ընկնել... Մենք սկսեցինք աղմկել, վոր գոնե դուրս գար ցանկապատի միջից: Մեր աղաղակներից նա դողում եր, մեր ձայները նրան գրգռում ելին, այդ միջոցին նա լսափողը ծածկում եր ականջի մեջ լեզած հատուկ, ավելի փոքր գույգ ականջիկներով (թաղանթանման): Մեծ ականջակոնքի մեջ լեզած փոքրիկ ականջիկները հենց դրա համար ելին. բարձր, զիլ ձայներից ականջները փակելով խուսափում եր աղմուկից:

Ոգնականներս խղճացին, տեսնելով, թե ինչ գիտի դայրույթով եր չղջիկը պաշտպանվում, մեծ բերանը լայն բաց անելով՝ սպառնում եր ասեղիկներով և անդադար ծվծվում, հենց վոր դիպչում ելինք նրան. գլուխն անմիջապես ուղղում եր ձեռքիս կողմը և ամեն ըուպե պատրաստ եր կծելու: Մենք վորոշեցինք գոնե ցանկապատից դուրս բերել, վոր չղջիկը կատվի ճանկը չընկներ: Մի կերպ փայտով դուրս հանեցինք. հսգիվ ազատվեց կապանքներից, անմիջապես վեր թռավ, այս անգամ անվերադարձ:

Տուն վերադարձանք: Քիչ դիտեցինք, մեր գիտողություններն ընդհատվեցին:

— Տեսես ուր գնաց, — ասաց Վարդգեսը, — կունենամ, արդյոք, այնպիսի հանգիստ, ապահով տեղ, ինչպես մեզ մոտ ունեն:

— Ինչո՞ւ չե, — ասացի, — ավելի բան ապահով. կմտնի կամ ծառի բնի մեջ, կամ վորևե ավերակ դատարկ տուն, ծայրահեղ դեպքում ժայռերի ճեղքերն ել նրան ապահով կպահեն. վերջապես ամենաապահով տեղը — քարայրներն են: Համենայն դեպս նա ազատ ե. իսկ ազատութան մեջ կենդանին ավելի լավ գիտե, թե ինչպես պիտի պաշտպանվի թշնամուց: Լավ ե, վոր ազատվեց. մեր չղջիկն եգ եր, ուրեմն կարող ե ձագեր ծնել, իսկ դրա համար նա պետք ե, իհարկե, ապահով և ազատ լինի. նրանք գարնանն են ձագեր բերում: Այժմ հենց ժամանակն ե:

— Բայց նա, լեթե չեմ սխալվում, միշտ կախված ե հանգստանում. ձագերը ծնվելիս հոցած չեն գլորվի, — հարցրեց Հայկը:

— Նա այդ դեպքում այսպես ե անում. կախվում ե գլուխն ի վեր. թևերի ճիրանավոր մեծ մասներով կախվում ե վորևե բանից, պոչը թաղանթաթևով դեպի վեր ծալում, ապա քսակի կամ թասի նման մի բան ե ստացվում, ծնված ձագերն ընկնում են թասաձև ծալքի մեջ և պահվում. մայրը չերկու ստինք ունի, վորից և ձագերը կաթ են ծծում:

— Իսկ հետո, վճարեղ ե նրանց պահում:

— Հենց իր վրա. չերբ մի տեղից թռչում ե մի ուրիշ տեղ, ձագերն ել իր վրա կախված են տեղափոխվում:

— Յերբ են հասունանում:

— Հինգ-վեց շաբաթվա մեջ նրանք արդեն բոլորովին հասունանում են:

Մի բանի մասին ել մտածեցին ոգնականներս: Յեթե նա միջատներով ե կերակրվում, սպա ինչ պիտի անի ձմեռը: Արդյոք թռչունները նման սա յեւ չի՞ չվում տաք չերկրներ, վորտեղ թե չեղանակներն են նպաստավոր, և թե սնունդն ե առատ:

Այդ հարցն ել պարզեցի:

— Նա չի թռչում տաք չերկրներ, նրա թեւերն աչքան ուժեղ և հարձար չեն յերկարատե ճամպորդության համար. չղջիկն ողի մեջ չերկար պահվել չի կարող, արծվի, գիշատիչ թռչունի նման ել չի կարող սավառնել. բոլորդ ել տեւաք, թե ինչպես նա սրընթաց ընկնում ե աչս ու աչս կողմ: Ուրեմն հեռավոր չերկրներ թռչել նա անկարող ե. մնում ե իր հայրենիքում: Ձմեռը պահվում ե ծառերի բնի մեջ, կամ հենց մեր տան տանիքներում, մութ մառաններում... և ընկնում ե ձմեռային քնի մեջ:

— Իսկ յեթե քնած ժամանակ նրան վորեւ գիշատիչ լափի՞:

— Այո, պատահում ե, վոր գոհ են գնում, բայց մեծ մասամբ փրկվում են. մթության մեջ մուշտակի գույնի շնորհիվ նրանք դառնում են աննշմարելի: Ի՞նչ անի չղջիկը, սնունդ չկա, յեթե չքներ, սովի պիտի մատնվեր: Բնությունն ել նրա մեջ զարգացրել ե քնելու հատկությունը: Քնած չղջիկը սնունդ չի լնդունում. իր մարմնի մեջ յեղած պաշարը (ամառվանից կուտակված ճարպը) բավական ե նրա կյանքը պահպանելու համար: Քնած չղջիկի մարմնի կենսական գործողությունները շատ դանդաղում են, արյունը նույնպես դանդաղ ե հոսում, սիրտը թույլ իրփում, մարմնի ջերմությունը 24,75 աստիճանից իջնում ե մինչև 4 աստ.: Դուք ել գիտեք, վոր ինչքան ուժեղ շարժման մեջ լինենք մենք, աչքան ավելի սնունդի կարիք ենք զգում:

— Ուրեմն, ճիշտ արջի նման ե չղջիկը, քնում ե, մինչև վոր նորից գարունը գա:

— Այո, բայց պատահում ե չերբեմն՝ ձմեռվա մեջ հանկարծ, թեև կարճատե որերն ըսկըսում են տաքանալ, չղջիկն ել զարթնում ե, բայց չերբ նորից ցրտերն սկսում են, նա նորից քուն ե մտնում...

Մեր հարեանները չերբ իմացան, վոր չղջիկը փախել ե, կարծես ուրախացան:

— Չլինի՞ թե մեկն ել եք բռնելու, — հարցրեց մի կին:

— Այո, կրօնենք և ելի բաց կթողնենք, — բարկացած ասաց ոգնականներիցս մեկը. հիմար-ն էր եք, չեք հասկանում, թե վորքան ոգտակար կենդանի յե նա:

Յես նրանց մի դեպք պատմեցի:

— Գերմանիայում՝ մի գյուղի շրջակայքում անտառ կար. գյուղում պտղատու այգիներ եյին. գյուղացիները լավ բերք եյին ստանում: Մի որ վորոշեցին անտառը կտրել. գեղեցիկ անտառ եր, նա շատ եր թարմացնում գյուղի ողը, քամիները մեղմացնում: Շատ չմտածեցին. սկսեցին կտրել անոռը. կացիները հարվածներից գլորվում ելին դարավոր ծառերը: Ձմեռ եր. կտրված ծառերի բներում բազմաթիվ չղջիկներ եյին պատըս-պարվել. քնած ելին նրանք. գյուղացիներն ան-խնա ջարդոտեցին բոլորին, անտառն ել կտրե-ցին... Յեկավ գարունը... Գյուղացիները վաչնա-սուն բարձրացրին. այգիները յենթարկվել ելին միջատների անսովոր հարձակման... վնասվեցին պտուղները... անբերրի, վատ տարի յեր... Կար-ծում ելին, թե աստծու պատիժ եր, բայց հաս-կացած, թե բանն ինչու՞ն եր...

— Բացատրի՛ր նրանց, Վարդգես:

— Ձեր դատարկ գլուխները յեթե չունենա-լին այն գյուղացիները, նրանք անտառները չեյին կտրի, ինչպես յերբեմն դուք ել եք անում. բա-

վական չե, վոր չղջիկներին ձմեռվա բնակարանից զրկեցին, նույնիսկ համարձակվեցին սպանտուել նրանց... Յեվ լավ կերան դարնանը: Չղջիկներ չկային, վոր միջատներին վոչնչացնելին, սրանք ել համարձակ հարձակվեցին այգիների վրա:

Վարդգեսն այդ այնպիսի յեղանակով ասաց, վոր կարծես նկարագրածս դեպքը հենց մեր ա-մառանոցում կատարված լիներ, և մեղավոր չղջիկասպաններն ել մեր հարևանները լինելին: Նրա դեմքի արտահայտությունը կարծես ասում եր. «Տեսա՞ք, ճաշն յեփել եք, դե դուք ել կե-րեք»:

Հարևանները բան չասացին:

Համոզեցինք նրանց թե վոչ, չգիտեմ, բայց միքանի որ անցած՝ յես ու ոգնականներս ա-կանատես յեղանք մի դեպքի: Հարևան բակի այ-գին եր թուել մի չղջիկ ու նստել ծառին. Հարա-ճըճի յերեխաներն ավելը, փայտը վերցրած՝ խը-փում ելին ծառին՝ չղջիկին սպանելու կամ ցած գլորելու նպատակով: Այն ե՛ ուզում ելինք դնալ ոգնություն, բայց հանկարծ, մեծ ճիպտոր ձեռ-քին, այգի վաղեց տղաների մայրը: Դա նա յեր, վոր մի ժամանակ մեզ հետ վիճաբանում եր:

Աղաղակելով, հայհոյելով վաղեց կիներ և չա-րաճճի տղաներից մեկի ականջից քաշելով, մյուսի վզակոթին տալով՝ դուրս հանեց այգուց:

— Այ տնաքանդներ, բղավում եր նա - եգ մուկն ի՞նչ մեղ ունի, վոր սպանում եք նրան, հը... բաս մոռացա՞ք հարևան վարժապետի խոսքերը... Դո՛ւս յեկեք ես ըռպելիս, թե չե՛ հոգիներդ կհանեմ...

Յես ու ոգնականներս իրար նայեցինք, բոլորս ել մեծ բավականություն զգացինք...

— Ի՛նչուր չանցավ ուրեմն մեր չղջիկի տառամությունը, — ասաց Հայկը:

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0396022

7731

807

ԳԻՆԸ 8 ԿՈՊ.

($\frac{3}{4}$ ժ.)

1
2

Р. Габриелян

ЛЕТУЧАЯ МЫШЬ

(Беседа по зоологии)

Госиздат ССР Армении
Эривань—1930

